

НАПОЛЕГЛИВА ПРИСУТНІСТЬ: ЛИКИ «ШОТЛАНДСЬКОСТІ» У ЗБІРЦІ ОПОВІДАнь ДЖЕЙМСА КЕЛМАНА «ХОРТ НА СніДАНОК»

У статті досліджено поняття «шотландськості», розглядаються його основні потрактування в діяхронічному та синхронічному аспектах. Особливу увагу приділено вузькому розумінню шотландськості, що закріпилося як соціально-культурна психологічна форма в деволуційний період шотландської літератури (береться до розгляду період між 1979–1997 рр.). Шотландськість такого типу читається крізь призму тетчеризму, особливих соціально-економічних умов взаємовідносин промислових регіонів Шотландії і офіційного Лондона. Така шотландськість реалізується через різноманітні форми присутності, потрактованої в контексті філософії Жака Дерріда. Основними формами присутності шотландськості в тексті є голос, який втілюється через т. зв. «жаргон Глазго», що стверджує присутність через комбінацію присутності та ідеальності, авантюрні персонажі, які втілюють ідею позаконтекстової присутності/наявності, пролетарський екзистенціалізм та онірично-символічні форми оповідності.

Ключові слова: шотландськість; присутність; самоприсутність; голос; пролетарський екзистенціалізм.

Поняття Scottishness («шотландськість») є багатогранним як у синхронічному, так і в діяхронічному інтерпретаційних аспектах – від уявлення про «диких» і «непокірних» горян у Тацита [3, с. 18] до раннього вікторіанського «балморальства» (Balmoralism), що особливо яскраво і рекурентно постає у формі Ігр Горян (Highland Games), і яке до цього часу є найпотужнішим культурним симулякром «шотландськості» не тільки для іноземців, але і для самих шотландців. Особливий статус Шотландії відповідно до Договору про Унію, що передбачав юридичну, культурну, церковну та управлінську автономію шотландців, сконструював особливу психологічну платформу для сприйняття Шотландії, як певного унікального, особливого, подекуди навіть «містичного» топосу в рамках історії та культури Великої Британії. Хоча таке сприйняття було сконструйовано за часів вікторіанської епохи, але воно й дотепер продовжує домінувати в політичних, історичних, соціальних та культурних контекстах Об'єднаного Королівства та світу.

Питання про сутність «шотландськості» неодноразово поставало і в літературному контексті. Особливого загострення воно набуває за часів Деволуції (1979–1997 рр.). Провал референдуму 1979 р. та зловісний для шотландських національних амбіцій прихід до влади Маргарет Тетчер створили ситуацію культурної (і, у першу чергу, літературної) реакції на політичні процеси, що відбувалися в країні у 1980-ті. Шотландська деволуційна література починає бути прямо-таки одержимою питанням «шотландськості». Як зазначає Ліам МакІлвані, «до того часу, як у Шотландії з'явився парламент [у 1999-му], національне відродження уже давно було на підході у шотландській літературі... Шотландські письменники, не чекаючи на політиків, виписали це відродження з відчаю

[6, с. 183]». Деволуційне шотландське письмо – література, написана і опублікована в період між референдумами 1979 і 1997 рр., – через необхідність було завжди політично заангажованим, чи принаймні обов'язково сприймалося та інтерпретувалося крізь призму «шотландськості». «Шотландськість» за часів Деволуції, таким чином, широко інтерпретувалася, як проекція індивідуальної та, особливо, колективної національної ідентичності, реалізованої в певній політичній формі, прив'язаній до шотландських історичних контекстів (зокрема таких, наприклад, як культурний симулякр вікторіанського балморальства, згаданий вище).

Проте деволуційна «шотландськість» у широкому значенні мала свої вужчі репрезентації, однією з яких є «шотландськість» топосу Глазго. Після приходу до влади Маргарет Тетчер в одному з найпотужніших індустріальних регіонів на півночі країни поступово відбувається скочування «на дно». Великі індустріальні та металургійні підприємства зачинаються (як у випадку з Ravenscraig), примусово припиняють роботу і нерентабельні шахти (а Глазго, як відомо, край шахтарів), скорочуються соціальні виплати. Починаються масові протести і протистояння гласвегіанців з Прем'єр-міністром, які доходять до найвідчайдушніших проявів ненависті з боку перших: «Detested and despised, that's what she was in my house. On my street. In my village – built over the coal mines where James Keir Hardie, co-founder of the Labour party, toiled. Maggie was a swearword. She was our bogeyman. Every teacher at Keir Hardie memorial primary school hated her and taught me to hate her, too; more successfully than they did decimals. When we had to rub out the scribblings in our jotters because there were no new ones we were told to blame Maggie [2]». У 80-ті регіон Глазго перетворюється на територію безробіття, безвиході, відчаю,

алкоголізму та бандитизму. Тут специфіка «шотландськості» в деволуційний період має відтінок агресії, занепаду та постійного протиставлення Шотландії офіційному Лондону. Видається, що Тетчер послідовно знищувала також і ті автономії Шотландії, на базі яких Шотландія підписала Договір про Унію. Таким чином, у 80–90-ті рр. гласвегіанська «шотландськість» набуває екзистенційно-пролетарського характеру, і кожен пересічний шотландець постає як проста робітнича душа, що втративши все, раптово, на свій пролетарський манер, озвучує екзистенційні тези про буття і ніщо, приправлені націоналістичним вибухом емоцій. Така «шотландськість» стає не тільки психологічним станом, але і певним перформативним словом, яке призване змінити ситуацію на краще.

Джеймс Келман, який на сьогодні вважається класиком шотландської літератури минулого століття, є представником школи Глазго та гласвегіанської літературної традиції. Його збірка оповідань «Хорт на сніданок» виходить у 1987 р., і, таким чином, безпосередньо пов'язана з репрезентаціями гласвегіанської деволуційної «шотландськості». Вона складається з сорока семи оповідань, які умовно можна поділити на два типи: психологічні скетчі та сюжетні оповідання. І ті, й другі є репрезентаціями форм пролетарського шотландського екзистенціалізму, проте реалізуються ці репрезентації по-різному. Доречним буде зауважити, що Келман у жодному з текстів збірки не звертається напряму до соціальних, економічних чи національних проблем. Вони намагаються утвердитися як певна «присутність» у текстуальній матерії, заявити про себе, сконструювати певну перформативну форму «шотландськості», подати свій голос. Можна сказати, що Келман не пише спеціально «про» Шотландію з точки зору політичної заангажованості, проте гласвегіанська «шотландськість» оприявнюється в його текстах чітко означеними формами присутності: він дозволяє тетчерівському Глазго говорити за себе і своїм власним голосом.

У роботі «Голос і феномен» Жак Дерріда критикує не тільки феноменологію Гуссерля, але і всю західну філософію як метафізику присутності [4]. Присутність, за Дерріда, – це певна очевидність, присутність об'єкта для суб'єкта, а також само-присутність суб'єкта у своїх актах. Дерріда також вирізняє значення голосу для метафізики присутності. Філософ стверджує, що ідеальне (логос) нерозривно пов'язане з голосом (phone), і «тільки голос симулює збереження присутності для ідеального [4]». Унікальність голосу полягає в тому, що його «феноменальність не має мирської форми», що він не виходить за межі суб'єкта та в його непросторовості (тут ідеться про просторовість як відкритість до зовнішнього, не-свого, до будь-якого розрізнення). Таким чином, голос поєднує в собі ідеальність і присутність. Відповідно, присутність, як феномен має виражатися в голосі.

Звичайно, якщо ми беремо друкований текст, то ми віддаляємось від «фоне» до «графе», і друкований текст, як-от оповідання Келмана, у суворо філософському дерріданському сенсі не можна назвати формою голосу деволуційної «шотландськості». Проте в цьому випадку ми можемо говорити, про певне метафоричне використання поняття «голосу», оскільки в

збірці «Хорт на сніданок», як і в багатьох інших малих і великих прозових формах Келмана, використовується розмовна «голосова» мова, яка часто звучить у текстах навіть не як мова, а як мовлення.

Отже, однією з найважливіших форм утвердження шотландської присутності в збірці буде така парадоксальна категорія, як друкований «голос». Можемо говорити про форму оповіді у Келмана як про голос використання так званого жаргону Глазго (Glasgow Patter), який офіційно визнано діалектом мови Scots. У таких скетчах, як «Samaritans», такий «голос» виконує декілька функцій. По-перше, він конструює читача як «близького» або «чужого» співрозмовника оповідача, при цьому оповідачеві абсолютно байдуже, наскільки читач, долучений до цього «голосу» (і в цьому простежується феномен типового пролетарського жлобства). По-друге, «голос» конструює семантичну присутність тетчерівської «шотландськості» – бідності та агресії. Конструювання читача відбувається в першій же фразі, де до нього звертається «голос»: «Heh, what d'you make of this man I'm standing in the betting shop and this guy comes over, Heh, john, he says, you got a smoke? A smoke... Aye, he says [5, с. 62]». Тут читач одразу потрапляє в позицію того, кому зараз розкажуть історію з життя, хоче він/вона цього чи ні. Далі із розгортанням історії у «голосі» відбувається конструювання тетчерівської «шотландськості»:

« So okay I mean you don't like to see a cunt without a smoke.

Okay, I says, here.

Та...

Fair enough, I says, I've been skint myself.

Aw it's no that, he says, I'm no skint...

Good, I says, but I'm thinking well fuck you as well, that's my last fag man I mean jesus christ almighty [5, с. 62]»

Варто звернути увагу на останнє речення. Воно представлене потоковим мовленням, у якому семантичні центри мають таке ж саме значення, як і лайливі слова. Важко визначити їхню ієрархію (що не характерно для друкованого тексту). На письмі це передається через відсутність великих літер, які дозволяють зливати означники в єдиний потік мовлення.

Репрезентується і постійна відсутність грошей. Останнє речення також являє собою типовий пролетарський екзистенціалізм: від епізоду з віддаванням останньої цигарки людині, яка могла собі дозволити купити цю цигарку, до усвідомлення того, як це взагалі люди можуть так чинити. Цілісно скетч «Samaritans» чудово демонструє і те, чому друкований текст Келмана можна вважати «голосом». Справа тут не тільки у використанні Glasgow Patter, але і в тому, що графеми відповідають логіці розмовного тексту. Розділові знаки тут з'являються тільки тоді, коли сам оповідач вдається до непрямой мови у своєму переказі історії. Там же, де звучить «голос», вони відсутні, як і в живому мовленні. «Samaritans» має і перформативний аспект, який полягає в тому, щоб спонукати людей у Глазго не позичати цигарки, якщо вони можуть собі їх придбати.

Glasgow Patter як голос, що звучить, – це константа келманівської збірки. Так, наприклад, в оповіданні «Home for a couple of days» жаргон з'являється, коли

головний персонаж Едді повертається додому і зустрічає деяких своїх старих знайомих у пабах Глазго. Тут також конструюється «присутність» тетчеристської «шотландськості», оскільки більшість із знайомих п'ють у барах та грають на скачках, при цьому не маючи грошей. Інколи вони позичають в інших знайомих, а інколи крадуть соціальні виплати у своїх дружин, дітей чи живуть виключно на виплати по безробіттю. Едді приїхав з Лондона (де трохи заробляє), і пролетарський «голос» співвітчизників, як і обшарпані бари, вселяють у нього відчуття депресії.

«'You skint?»

'Aye, how'd you guess! A giro in two days.'

'Nothing doing then?'

'Eh well... I'm waiting the word on something, a wee bit of business. Nothing startling right enough...'

'You should never rush the whiskey son!..'

'I'm out the habit.'

'Wish to fuck I could say the same!'...

The place was depressing and Nelie hadn't helped matters [5, с. 38]».

Тут Glasgow Patter виконує не тільки функцію репрезентації тетчеристської «шотландськості», але також показує, як вона розбещує людину. Небажання працювати зрештою вкорінюється в безробітних відвідувачів пабів, і все, що їх починає цікавити, це «a doctor, a doctor snoddy, a voddy [5, с. 41]». Подібну наполегливу присутність і само-присутність конструює «голос» і в оповіданнях «The Band of Hope», «The Wean and That», «Greyhound for Breakfast».

«The Band of Hope» – це оповідання про чотирьох знайомих, які займаються тим, що компанією ходять по злочинних місцях і грають у покер, таким чином заробляючи собі на життя. Час їхнього існування – це час очікування: один грає, інші п'ють чи вештаються вулицею туди-сюди. Характерним є те, що незважаючи на показове шотландське братерство в компанії, жоден із них не заслуговує на довіру інших. Це, швидше, ситуативна група з заробітку грошей, ніж добрі приятелі. Проте вони стільки часу проводять разом, що сприймають себе як приятелів. Ця підміна одного іншим особливо чітко звучить у голосі оповідача. Але цей голос у Келмана майже завжди зливається з голосом персонажа або накладається на нього, і часто, навіть якщо оповідь іде від третьої особи, ми маємо так звані «глибокі наративні» позиції, характерні для оповіді від першої особи. До того ж, Келман ніяк графічно не розділяє ці переходи, що засвідчує саме голосову природу його текстів. Відповідно, часто складно визначити, чи ця підміна понять ситуативності і братерства – це продукт рефлексії оповідача чи одного з персонажів.

«A sound came from Fat Stanley. And he seemed to be making a great effort not to smile. That way he puffed on the fag without inhaling. What a waste. Imagine giving your last fag to a cune like him! Typical [5, с. 100]».

Жирний Стен переводить цигарки, Оанні постійно п'є, Алек грає за всіх у покер, Віктор взагалі «мутний типок», який пристав до компанії: «What was interesting was how come he had managed to wangle himself in on the company. He just seemed to turn up one time and tag along. Then suddenly he was there every Friday night,

up in the usual place at Ashfield. Nobody even knew where the fuck he lived. Maybe he was dassing [5, с. 109]».

Майже всі персонажі Келмана з психологічних скетчів, як і з сюжетних оповідань – авантурні персонажі (за Бахтінім) [1]. Вони прийшли нізвідки, вони не мають своєї історії, вони ідуть в нікуди, і з ними може трапитися що завгодно. Віктор, Оанні, Алек і Жирний Стенлі якраз і є яскравими представниками такого типу персонажів. Їхня присутність позначається точковою темпоральністю в теперішньому моменті: вони є носіями голосу тетчеріанської «шотландськості». Вони мають констатувати голос шотландського пролетарського міста «на дні», і цим їхня функція обмежується. Не є винятком і персонаж оповідання, що винесено у назву збірки, «Greyhound for Breakfast». І хоча ми знаємо, що в нього є дружина, дві доньки і син, котрий раптово зірвався і поїхав на заробітки в Лондон, нікому не сказавши ні слова, проте це інформація, яку надає нам сам Ронні, що вириває «нізвідки», як у плані оповіді, так і у плані історії, і цим наше знання про нього обмежується. Натомість ми маємо типову авантурну сюжетну ситуацію: Ронні на всі гроші, які зберігав з давніх давен, купив хорта. Він сподівається, що хорт стане його способом заробляти гроші на забігах. Інакше, як каже Ронні: «if this fucking dog doesnt get me the holiday money I'll eat it for my fucking breakfast [5, с. 224]».

Основна проблема Ронні полягає в тому, як купівлю собаки пояснити дружині, і де взяти гроші на утримання хорта. Ронні відтягує момент приходу додому і важливої розмови з дружиною, цілий день гуляючи з собакою по місту та заходячи в паби до своїх друзів. Його подорож містом перетворюється на шотландську пролетарсько-екзистенційну драму, де нав'язливо, наполегливо звучить голос Ронні, який конструює безвихідь безробіття, відчай непорозуміння та втрату сподівань на майбутнє. Хорт є певною семантичною опорою, на якій конструюється невідв'язна гласвегіанська авантюра присутності в цьому оповіданні.

«It cost a fortune to keep a dog. And you had to look after it properly otherwise what was the fucking point?.. Stew twice a day was what the guy had advised, unless of course it was running that night. If that was the case you gave it nothing, not till after the event, not unless you were wanting it to lose [5, с. 231]».

Посутньо хорт і є виправданням «присутності» персонажа у власному житті. Собака – це смислова опора, довкола якої можна розбудовувати гіпотетичне майбутнє і яка тримає хоч якісь смисли теперішнього моменту. Glasgow Patter тут звучить як спосіб розбудовування значень «присутності» довкола обговорень хорта друзями Ронні та як екзистенційна самоприсутність, виявлена у актах розмірковувань самого Ронні про собаку, що веде до екзистенційних епіфаній.

Однією з таких епіфаній є усвідомлення неможливості утримувати себе, що йде семантичною паралеллю до неможливості утримувати собаку. Внутрішній голос Ронні оприявнює цей зв'язок: «but what was the point of making excuses? He was good at that. That one thing he was always good at, making fucking excuses, he was smashing at that [5, с. 230]».

Ці нав'язливі повтори, які імітують голос і звучать подібно до нього, є спробою фіксації власної присутності і власної значимості. Вони ніби намагаються втримати того, хто говорить, у постійному звучанні його голосу, бо допоки звучить голос – людина жива, вона присутня, вона нагадує про себе. Через таких персонажів, як Ронні чи Оанні, Едді чи безіменний оповідач зі скетчу «Samaritans» конструюються різноманітні лики цієї «присутності», що має виражений шотландський діалект і намагається звучати, щоб бути.

Це буття як присутність і само-присутність як мета голосу в усіх згаданих оповіданнях і скетчах неодмінно призводить до пролетарсько-екзистенційних розв'язок, оскільки «голос», беззаперечно, рано чи пізно усвідомлює себе. Так, в оповіданні «Home for a couple of days» після довгих бесід про безробіття і скачки з колишніми знайомими Едді повертається до свого найманого житла з відчуттям неймовірної втоми:

«He felt amazingly tired, how tired he was... He was not quite sure what he was going to do. Maybe he would just leave tomorrow. He would if he felt like it. Maybe even tonight! if he felt like it [5, c. 49]».

Для Едді, який вже певний час як виїхав із цього замкненого простору Глазго, усе обертається втому від неможливості ні зрозуміти дім, ні відірватися від нього. Глазго всотав його знову, в першу чергу через велику кількість алкоголю в пабах, і він уже не може ні перетравити це місто, ні полишити його. Ця нерішучість подвійної свідомості персонажа символічно виписана у фігурі матері. Едді постійно пам'ятає про неї і весь час збирається до неї зайти, але замість цього постійно потрапляє в паби. Матір, яка є десь тут, у місті, і є самим містом, яке вже через декілька годин вводить Едді в екзистенційну депресію.

Екзистенційну розв'язку з пролетарським присмаком авантюризму має і оповідання «The Band of Hope». У черговому багатому ігорному домі Алек зникає, щоб грати на великі гроші в покер, натомість Жирний Стенлі, Віктор і Оанні залишаються його чекати і вештаються спочатку всередині, а після того, як дім зачинається (а Алек продовжує таємну гру), то і на вулиці під холодною мрякою. Цей момент безглузлого гаяння часу перериває Оанні, коли заявляє, що йде додому і чекати більше не буде. Його висновок звучить майже по-філософськи: «Oanny shrugged. What's the fucking difference, he said. Either we win or we get fucking beat. Wait here and we'll wait forever [5, c. 125]».

Момент сподівань на великий і одномоментний куш у майбутньому через форми очікування, перетерплювання, звичайно, можна екстраполювати на гласвегіанську ситуацію загалом. Сподівання на примарне диво (на відміну від долі) через екзистенційне збавлення часу – саме такий стан характеризує гласвегіанську «шотландськість» 80-х. Проте висновок, якого доходить персонаж оповідання Келмана, такий: чекай, не чекай, це не має значення. Уже нічого не має значення. Будь-який вихід із ситуації тетчеристської шотландськості нестиме печатку психологічного каліцтва, екзистенційної імпотенції, і уже байдуже, чи скоро прийде покращення до міста «на дні» та його мешканців.

Ронні з «Greyhound for Breakfast» доходить такого ж самого висновку: «He would tell Babs something or the other, what the fuck he didnt know, it didnt fucking matter; what did it matter, it didnt fucking matter [5, c. 246]». Сказати дружині про хорта – це сказати про себе, про свою присутність у світі, але ця присутність втратила свою актуальність. Вона розмита і оприявнюється тільки через авантюру придбання хорта, але ця авантюра сама по собі не має ні пояснення, ні мети, ні будь-якого смислового наповнення. Зрештою, всі авантюри втрачають своє значення, тому що за ними стоїть безвихідь і порожнеча. І тільки голос, котрий постійно повторює, наче мантри, твердження про незначущість речей, набуває значення. Безробітний гласвегіанець існує, бо він говорить, і чим більше він повторює одне і те саме, тим більш примарною йому здається своя власна присутність у світі значень:

«It made you feel sorry for it. Dogs and all the rest of the animals. And people of course, the were no different – they seemed different but they werent; they seemed as if they were different but they werent; they really fucking werent, they just thought they were, it made you smile. Because there they were, running round and round trying to fucking catch it, a crock of gold, and did they ever catch it, did they fuck [5, c. 242]».

Ще одним непересічним ликом «шотландськості» в збірці Келмана «Хорт на сніданок» можна вважати оповідання «Small Family». Це своєрідна онірично-ностальгічна історія про одну станцію метро (якої більше не існує), і про Маленьку Родину, яку жителі міста постійно могли бачити там. Маленька мати і четверо дітей. Це, мабуть, єдине оповідання в збірці, яке можна інтерпретувати в рамках інакомовного символу. Станція метро всередині містила своєрідний пагорб чи насип. «Своя гора», звичайно, асоціюється з топосом самої Шотландії як з гірською місцевістю. На думку оповідача, саме тому, що там був цей насип, на станції і з'являлася Маленька Родина: «...but I'm not alone in the belief that had the peculiar 'mound' or 'hill' not existed then the Small Family would have associated itself with another station [5, c. 80]». Символічне читання, зазвичай, веде нас до розуміння, що йдеться про шотландську маленьку родину горян, що невід'ємно прив'язані у своїй ідентичності до гір.

Характерною ознакою родини є відсутність батька. За тетчеристських часів, якраз відсутність батька в емоційному, економічному та соціальному плані була нормою пролетарського життя. Батько втрачав роботу, відповідно, не заробляв грошей, і, як результат, співався десь у пабах і, зрештою, взагалі перставав існувати в семантичній формі «чоловіка» чи «батька» для родини. Друг оповідача робить цікаве зауваження з цього приводу: « he made the strong point that simply to have been a parent of the large boy would have tested a man's resources [5, c. 81]».

Оповідач зізнається, що найбільше мешканці міста поцінували матір, і справа була навіть не в тому, що батька не було, але «такі були часи». Символічне значення «тих часів», звісно, читається як алюзія на «тетчеристські часи», де батько не міг бути гідним прикладом для дорослого сина. Оповідач бачить сон про те, як раптом насип на станції став пустим і перетворився на домашню оселю для Маленької Родини, з

усяким кухонним приладдям, килимами та іншими зручностями. Очевидно, що Маленька Родина, асоціюється з обезбаченою Шотландією, яка мріє нарешті влаштувати своє економічне буття серед гір, прийти до якогось щоденного добробуту. Цікавим видається й інцидент, який завершує оповідання: найстарший хлопчик дивиться на найстаршу доньку оповідача впритул на платформі станції. І згодом донька говорить, що когось з Маленької Родини, швидше за все, матір, вона б хотіла мати в себе на полиці над коминком. Неймовірний сюрреалізм цієї заяви, все ж таки, має пояснення в символічному контексті. Маленька Шотландія як маленька мати на домашньому комині, що символізує тепло і добробут, і звичайно, неможливість поставити її туди – ось те, що лежить в основі цієї сюрреалістичної химери. Маленька Родина знову вирушає на пошуки хліба збиральництвом. Навіть в іпостасі нового покоління – дітей – оповідача та Маленької Матері. Це одне з оповідань, де Келман полишає Glasgow Patter. «Голос» не може конструювати абстрактно-символічного оніричного. За Деррида, голос заявляє про присутність в ідеальному, але в цьому оповіданні Келмана ідеальне залишається без присут-

ності, ре-презентативним і повторюваним, що реалізується у світі мови, синтаксису і графем.

Таким чином, ми можемо констатувати, що «шотландськість» у збірці Келмана «Хорт на сніданок» має чітко окреслену форму тетчеріанського і гласвегіанського пролетарського екзистенціалізму. Основною формою прояву цієї шотландськості є «голос», представлений у вигляді Glasgow Patter, який намагається утвердити присутність суб'єкта в контексті зникаючих значень. Шотландськість постає також у вигляді авантюрних персонажей, яких породжує голос. Ці авантюрні персонажі є формою присутності в голосі оповідача і формою самоприсутності у своїх авантюрних або рефлексивних голосових актах. Ці персонажі з'являються нізвідки і нікуди не йдуть, вони окреслені точною в теперішньому: змістовим наповненням цієї точки може бути чи то покер, чи хорт, чи позичена цигарка. «Шотландськість» також репрезентується в збірці Келмана через онірично-сюрреалістичну модель, де метафоричні зв'язки віддзеркалюють топос неприкаяної Шотландії, що ніяк не може повернутися до власної феноменальної присутності всередині самої себе.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М. М. Формы времени и хронотопа в романе [Электронный ресурс] / М. М. Бахтин. – Режим доступа : <http://philologos.narod.ru/bakhtin/hronotop/hronotop1.html>.
2. Barr D. Growing Up in Glasgow under Margaret Thatcher: 'She Was There for Me'. [Электронный ресурс] / D. Barr. – Режим доступа : <http://www.theguardian.com/politics/2013/apr/15/glasgow-margaret-thatcher-maggie-and-me>.
3. Crawford R. Scotland's Books: A History of Scottish Literature / R. Crawford. – Oxford : Oxford University Press, 2009. – 831 p.
4. Derrida J. Voice and Phenomenon: Introduction to the Problem of the Sign in Husserl's Phenomenology (Studies in Phenomenology and Existential Philosophy) / J. Derrida. – Chicago : Northwestern University Press, 2010. – 160 p.
5. Kelman J. Greyhound for Breakfast / J. Kelman. – Edinburgh : Polygon, 2008. – 246 p.
6. McIlvanney Liam. The Politics of Narrative in the Post-war Scottish Novel in Zachary Leader (ed.), On Modern British Fiction. – Oxford : Oxford University Press, 2002. – P. 181–201.

Иваненко В. А., Киевский национальный лингвистический университет, г. Киев, Украина

НАСТОЙЧИВОЕ ПРИСУТСТВИЕ: ЛИКИ «ШОТЛАНДСКОСТИ» В СБОРНИКЕ РАССКАЗОВ ДЖЕЙМСА КЕЛМАНА «БОРЗАЯ НА ЗАВТРАК»

В статье исследуется понятие «шотландскости», рассматриваются его основные трактования в диахроническом и синхроническом аспектах. Особое внимание уделяется узкому пониманию шотландскости, которое закрепилось как социально-культурная и психологическая форма в деволуционный период развития шотландской литературы (период между 1979–1997 гг.). Шотландскость такого типа читается сквозь призму тетчеризма, особенных социально-экономических условий взаимоотношений промышленных регионов Шотландии и официального Лондона. Такая шотландскость реализуется через разнообразные формы присутствия, которое как понятие трактуется в контексте философии Жака Деррида. Основными формами присутствия у Келмана является голос, который воплощается через так называемый «жаргон Глазго» и утверждает присутствие через комбинацию присутствия/наявности и идеальности, авантюрные персонажи, которые воплощают идею внеконтекстуального присутствия, пролетарский экзистенциализм, а также онирически-символические формы повествовательности.

Ключевые слова: шотландскость; присутствие; самоприсутствие; голос; пролетарский экзистенциализм.

Ivanenko V., Kyiv National Linguistic University, Kyiv, Ukraine

THE INSISTENT PRESENCE: MANIFESTATIONS OF SCOTTISHNESS IN JAMES KELMAN'S COLLECTION OF SHORT STORIES GREYHOUND FOR BREAKFAST

The article offers an insight into the notion of Scottishness and its representations in Devolutional Scottish Literature. A certain narrow synchronic understanding of Scottishness is in focus: that is the Glaswegian type of Scottishness in Thatcherist times (1970s – 1980s). There is a number of theoretical approaches in use in this study: phenomenology, deconstruction, formalism, new historicism, existentialism. James Kelman is one of the brightest

representatives of Glasgow prose in times of Devolution. So his collection of short stories Greyhound for Breakfast is seen as the field for various manifestations of the anti-Thatcherist Glaswegian Scottishness. These manifestations are represented in the text in various forms: first, as the insistent presence of a «voice» constructed by Kelman's use of Glasgow Patter, second, as the insistent presence of «adventure character» (Bakhtinian way), third, as the formation of proletarian existentialism, forth, as the symbolic narrative. The insistent presence of voice mainly has two major functions: to construct the ideal reader as the ideal listener, and to transgress a written text into a type of speech – to substitute «grapho» with «phone» since this leads the subject to its awareness of presence and self-presence in Derrida's terms. The type of adventure characters (in Bakhtin's interpretation – the characters deprived of context) functions as mere semantic presence that could construct proletarian existential thoughts based on the here-and-now type of Being. These manifestations of Scottishness provide understanding of Scottish prose peculiar features in historical, sociological, and cultural context. The results of the study could add up for further research in any field of British Studies.

Keywords: *Scottishness; presence; self-presence; voice; proletarian existentialism.*

© Іваненко В. А., 2015

Дата надходження статті до редколегії 25.05.2015